

Din ve Bilim
Muş Alparslan Üniversitesi
İslami İlimler Fakültesi Dergisi

Din ve Bilim – Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi
Region and Science - Journal of Muş Alparslan University Faculty of Islamic Sciences
e-ISSN: 2667-7717 Haziran/June 2021, 4(1): 97-107

Tanrı, Olasılık ve Kötülük God, Probability and Evil

İbrahim YILDIZ

Arş. Gör. Dr., Muş Alparslan Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Din Felsefesi Anabilim Dalı
Research Assistant Doctor, Muş Alparslan University, Faculty of Islamic Sciences, Department of
Philosophy of Religion, Muş/Turkey
i.yildiz@alparslan.edu.tr
ORCID: 0000-0003-3139-2169

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Date Received: 11 Mayıs / May 2021
Kabul Tarihi / Date Accepted: 17 Haziran / June 2021
Yayın Tarihi / Date Published: 30 Haziran / June 2021
Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran / June
DOI: 10.47145/dinbil.936149

Bu çalışma, yazarın, "Teizm ve Ateizm: Delilci Kötülük Problemi" (Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021) başlıklı doktora tezinin ilgili bölümünün gözden geçirilip yeniden düzenlenmiş halidir. / This study is the revision and rearrangement of the relevant section of the author's doctoral dissertation titled "Theism and Atheism: The Evidential Problem of Evil", supervised by Prof. Dr. Mehmet Sait Reçber (Ankara University, Institute of Social Sciences, 2021).

Atıf / Citation: Yıldız, İbrahim. "Tanrı, Olasılık ve Kötülük / God, Probability and Evil". Din ve Bilim - Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi 4 / 1 (Haziran 2021): 97-107. doi: 10.47145/dinbil.936149

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dinbil> | **mailto:** dinbil@alparslan.edu.tr

Copyright © Published by Muş Alparslan Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi /
Muş Alparslan University, Faculty of Islamic Sciences, Muş, 49250 Turkey.

Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

Öz

Felsefe tarihi boyunca Tanrı'nın varlığını yadsıyan birçok argüman ileri sürülmüştür. Bunların en güçlü olanları, kötülük temel alınarak kurgulananlar olmuştur. Dünyada çok miktarda kötülüğe konu olan durumlar bulunduğu düşüncesi temelinde çeşitli argümanlar sunulmuştur. Bu makalede kötülüğün kendisinde temel bir veri olarak kullanıldığı bir olasılık hesabından hareketle Tanrı'nın varlığına karşı sunulan bir argüman değerlendirilmektedir. Bu, James W. Cornman, Keith Lehrer ve George S. Pappas'ın beraber kurguladıkları bir argümandır. İhtimaliyet temelinde kurulan bu argümanı sunduktan sonra argümanın teistik Tanrı anlayışını yadsımaya neden olup olmadığı tartışılacaktır. Bu argümana karşı sunulan itiraz da dikkate alınarak kötülüğün Tanrı'nın var olma olasılığını ortadan kaldıran bir kanıt olarak kullanıldığı olasılık teorisi üzerinde kurulan argümanların yeterli ölçüde güçlü olmadığı savunulmaktadır. Bu makale, olasılık teorilerinin olgusal alana dair güveniler bilgi verebileceği ancak Tanrı'nın varlığına karşı bir olasılık teorisi temel alınarak kurgulanan argümanların insanın epistemik açıdan erişimin olmadığı metafiziksel alana dair ulaştığı sonuçların güvenilir olmayacağı sonucuna varmaktadır. Nihayetinde konu Tanrı olunca her bir yeni öncül/veri, olasılık hesabının sonucunu doğrudan etkileyecektir.

Anahtar Kelimeler: Din Felsefesi, Olasılık, Tanrı, Kötülük, Delilci, Cornman, Lehrer, Pappas.

Abstract

Throughout history of philosophy many arguments have been put forward to deny the existence of God. The most powerful of these have been those that are built on the basis of evil. Various arguments have been presented on the axis of the thought that there is a great deal of evil in the world. In this article, an argument against the existence of God that is based on a probability calculation in which evil is a fundamental component is evaluated. This argument is presented by James W. Cornman, Keith Lehrer and George S. Pappas. After presenting the argument based on probability, it will be discussed whether this argument is sufficient to deny the theistic understanding of God. Considering the objection to this argument, it is argued that the arguments based on probability theory, where evil is used as evidence that reduces the probability of the God's existence, are not strong enough. This article concludes that probability theories may give information about the phenomenal domain, but the conclusions of the arguments against the existence of God based on a probability theory regarding the metaphysical field where epistemic access is not available will be unreliable. Eventually, when the subject is God, any new premise / data will directly affect the outcome of the probability calculation.

Keywords: Philosophy of Religion, Probability, God, Evil, Evidential, Cornman, Lehrer, Pappas.

Giriş

Kötülük meselesi, felsefi tartışmalar arasında hemen hemen her dönemde çok tartışılması, felsefi teorilerin bu konuya bakış açısının onlar için ayırıcı bir vasıf olması, her felsefi konu ile doğrudan veya dolaylı olarak ilişkilendirilebilmesi sebebiyle önemli bir konuma sahiptir. Bu mesele, kötülüğün mahiyeti/neliği ve bunun mutlak sıfatlara sahip bir varlığa karşı nasıl kullanıldığı ile ilgili tartışmalardan oluşmaktadır. Mükemmel varlık olarak tasvir edilen teistik Tanrı anlayışının ortaya çıkması ile kötülük, her şeyi bilen, her şeye gücü yeten ve mutlak iyi bir Tanrı'nın izin vermeyeceği bir olgu olarak düşünülmüştür. Buradan hareketle, kemal sıfatlara sahip olan bir Tanrı'nın varlığı sorgulanır hale gelmiştir.

Dünyamızda çok miktarda kötülüğün bulunduğu gerçeğinin her şeye gücü yeten, her şeyi bilen ve mutlak iyi bir Tanrı'nın varlığına karşı kullanılmasını örnekleyen üç çeşit argüman mevcuttur. Bunların ilki mantıksal kötülük problemidir. Bu, daha çok kötülüğün dünyamızda çok miktarda bulunduğu gerçeği ile Tanrı'nın her şeyi bilen ve mutlak iyi sıfatlarının aynı anda doğru olamayacağı varsayımına dayanmaktadır. Burada mutlak iyi bir Tanrı'nın bütün kötülükleri ortadan kaldırmayı isteyeceği ve mutlak kudret sahibi olduğu için de bunu yapmaya muktedir olduğu düşüncesinden hareketle kötülüğün dünyamızda bulunmasının bu sıfatlar ile çeliştiği düşüncesi temel alınmaktadır.¹ İkincisi varoluşsal kötülük problemidir. Burada daha çok Tanrı'nın neden kötülüklere izin verdiğine dair bir isyan dikkat çekmektedir. Ancak varoluşsal kötülük problemi temelinde, sadece var olan Tanrı'ya karşı bir isyan değil aynı zamanda Tanrı'nın varlığını reddetme de söz konusudur.²

Sonuncusu delilci (evidential) kötülük problemidir. Delilci kötülük argümanlarında, kötülüğün Tanrı'nın var olma olasılığını düşürdüğüne dair varsayım temel alınmaktadır. Bunların çeşitli versiyonları bulunmaktadır. İlki, Tanrı'nın mümkün en iyiyi yaratması gerektiği, ancak dünyamızın kötülük içermesinden dolayı mümkün en iyi olamayacağı sebebiyle Tanrı'nın varlığının muhtemel olmadığı iddiasını temel alır.³ İkincisi, eğer her şeye gücü yeten ve mutlak iyi bir Tanrı varsa mevcut dünyada *gereksiz kötülüğün* bulunmaması gerektiği varsayımını temel alır.⁴ Burada mevcut dünyanın

¹ Bu argümana dair detaylı bilgi için bkz: Mehmet S. Reçber, "Ateizm ve Ateistik Deliller", *Din ve Ahlâk Felsefesi*, ed. Recep Kılıç, (Ankuzem Yayınları, Ankara, 2006); İbrahim Yıldız, *Teizm ve Ateizm: Delilci Kötülük Problemi*, Basılmamış Doktora Tezi, (Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021), s. 8-11; Rafiz Manafov, *John Hick'in Din Felsefesinde Kötülük Problemi ve Teodise*, (Elis Yay., Ankara, 2019), s. 41-53; Engin Erdem, "Kötülük problemi", *Din Felsefesi*, (Ankuzem Yayınları, Ankara, 2013), s. 301-337; Yasa, Metin. "Kötülük Sorunu", *Din Felsefesi El Kitabı*, ed: Prof. Dr. Recep Kılıç & Prof. Dr. Mehmet Sait Reçber, (Grafiker Yay., Ankara, 2014), ss. 193-217; Metin Özdemir, *İslam düşüncesinde Kötülük Problemi*, (Kaknüs Yay., İstanbul, 2014).

² Bu türde bir argüman ve muhtemel itirazları için bkz; William Hasker, "On Regretting the Evils of This World", *The Problem of Evil: Selected Readings*, Ed. Michael L. Peterson, (University of Notre Dame Press, Notre Dame, Indiana. 2017), ss. 193-209; Marilyn M. Adams, "Redemptive Suffering as a Christian Solution to the Problem of Evil", *The Problem of Evil: Selected Readings*, Ed. Michael L. Peterson, (University of Notre Dame Press, Notre Dame, Indiana, 2017), ss. 210-232.

³ Bu türde bir argüman ve muhtemel itirazları için bkz; İbrahim Yıldız, *Teizm ve Ateizm: Delilci Kötülük Problemi*, Basılmamış Doktora Tezi, (Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021), ss. 29-37; James W. Cornman & Keith Lehrer & George S. Pappas, *Philosophical Problems and Arguments*, (Hackett Publishing Company, Indianapolis, 1992), ss. 260-261; Cafer S. Yaran, *Kötülük ve Teodise*, (Vadi Yay., Ankara, 1997), s. 57.

⁴ Bu türde bir argüman ve muhtemel itirazları için bkz. William L., Rowe, "The Problem of Evil and some Varieties of Atheism", *American Philosophical Quarterly*, 16, (1979), s.335-341; Edward H. Madden & Peter H. Hare, *Evil and the Concept of God*, (Charles

haddinden fazla *gereksiz kötülük* içerdiği ve bu durumun da Tanrı'nın var olma olasılığını düşüren bir delil olduğu varsayılmıştır. Son olarak, olasılık teorileri temelinde delilci kötülük argümanları ileri sürülmüştür. Bu tür argümanlarda, Tanrı'nın var olma olasılığını hesaplamada kötülüğün karşı bir delil olarak kullanılabilmesi düşüncesi temel alınmaktadır. Diğer bir ifadeyle kötülük, Tanrı'nın var olma olasılığını düşüren bir olgudur. Makale, bu sonucu delilci kötülük argümanının James W. Cornman, Keith Lehrer ve George S. Pappas⁵ tarafından sunulan bir versiyonunu konu edinmektedir. Burada, olasılık teorileri üzerinde kurulan delilci kötülük argümanının temel dayanaklarının neler olduğu ve bu türde bir argümanı bertaraf etmenin yolları üzerinde durulacaktır. Bunu yaparken ilk olarak argüman sunulacak; daha sonra ise argüman ve sunulan bir itiraz değerlendirilecektir. Buradaki temel amaç, bir olasılık teorisini temel alan bir argümanın teistik düşüncüyü reddetmekte kullandığı gerekçeleri ve buna karşı sunulan itirazın yeterli olup olmadığını ortaya koymaktır.

1. Tanrı, Olasılık ve Kötülük

Kötülüğün Tanrı'nın var olma ihtimalini düşüren bir delil olarak kullanıldığı olasılık teorileri temelinde Tanrı'nın varlığına karşı sunulan argümanlara çeşitli örnekler vermek mümkündür. Bunlardan biri, Wesley Salmon'un sunduğu argümandır. O, *Bayes teoremini*⁶ kullanarak tasarım argümanının aslında Tanrı'nın varlığı lehine değil de aleyhine olduğunu temellendirmeye çalışmıştır.⁷ Bir diğeri ise William Rowe'un argümanıdır. Rowe da *Bayes teoreminde* gereksiz kötülükleri bir veri olarak kullanır ve neticede Tanrı'nın var olma olasılığının düşük olduğu sonucuna varır.⁸ Son olarak, olasılık temelinde Tanrı'nın varlığına karşı sunulan bir argümana, James W. Cornman, Keith Lehrer

C. Thomas press, Illinois, 1968), s.3; İsmail Şimşek, William L. Rowe ve "Kötülüğün Anlamsızlığı", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(55), (2018), ss. 1023-1040.

⁵ Cornman 1929 Philadelphia doğumlu Amerikalı bir felsefecidir. Cornman *Metaphysics, Reference and Language* (1966) *Materialism and sensations* (1971), *Perception, common sense, and science* (1975), *Skepticism, Justification, and Explanation* (1980) kitaplarının müellifidir. 1936 doğumlu olan Keith Lehrer ise Arizona Üniversitesi'nde felsefe profesörüdür. Lehrer; *Art, Self, and Knowledge* (2011), *Self Trust: A Study of Reason, Knowledge and Autonomy* (1997), *Theory of Knowledge* (1990), *Thomas Reid* (1989) kitaplarının müellifidir. 1942 doğumlu olan George Soritos Pappas ise Ohio Eyalet Üniversitesinde felsefe dersleri vermektedir. Yazarın ayrıca *Berkeley's Thought* (2000) isimli kitabı bulunmaktadır.

⁶ Bu teorem ismini Hristiyan bir din adamı olan Thomas Bayes'ten (1702-1761) almaktadır. Bayes şartlı olasılıklar ile bir algoritma ortaya koyan ilk kişidir ve bunu bilinmeyen bir parametrenin sınırlarını hesaplamak için bir kanıt olarak kullanır. Bayes, konuya dair düşüncelerini "An Essay towards Solving a Problem in the Doctrine of Chances" makalesinde ortaya koymuştur. Bu çalışma günümüzde Bayes teoremi olarak isimlendirilen olasılık hesaplama teorisinin temellerini oluşturan şartlı olasılık teorilerini içermektedir. Daha detaylı bilgi için bkz: Thomas Bayes, "An Essay towards Solving a Problem in the Doctrine of Chances", *Philosophical Transactions of the Royal Society of London*, 53, (1763), s. 370; Bu teori bir olasılık ve istatistik hesaplamak için kullanılmaktadır. Aynı zamanda "Bayes Kanunu" ve "Bayes Kuralı" olarak da bilinmektedir. Bu teori, bir olayın/olgunun olasılığını bu olay ile ilişkili daha önceki durumların bilgisi üzerinde kurar. Buna örnek olarak; bir mantarın zehirli olması onun yetiştiği yükseklik seviyesine bağlı ise o halde Bayes teorisini bir mantarın zehirli olup olmadığının olasılığı hangi yükseltide yetiştiği bilgisi ile bu bilgi olmaksızın kurulacak bir olasılık hesabına göre daha doğruya yakın bir şekilde kurulabileceği betimlenebilir. J. Berkson, "Bayes' Theorem", *The Annals of Mathematical Statistics*, 1:1, (1930), ss. 42-56; J. Cornfield, "Bayes Theorem", *Review of the International Statistical Institute*, 35:1, (1967), ss. 34-49.

⁷ Wesley C. Salmon, "Religion and Science: A New Look at Hume's "Dialogues"", *Philosophical Studies: An International Journal for Philosophy in the Analytic Tradition*, 33:2, (1978), ss. 143-176.

⁸ William L. Rowe "The Evidential Argument from Evil: A Second Look", *The Evidential Argument from Evil*, ed. D. H. Snyder, (Indiana University Press, Bloomington, 1996), s.262-285.

ve George S. Pappas'ın birlikte kaleme aldıkları *Philosophical Problems and Arguments* isimli eserde rastlanmaktadır. Bu eserde, dünyada var olan kötülüklerin Tanrı'nın varlığına mantıksal açıdan engel olmasa da Tanrı'nın varlığını olasılık dışı bırakabileceği düşüncesi temel alınmaktadır. Dünyadaki kötülüklerin Tanrı'nın var olma olasılığını düşüren güçlü bir delil olarak görülebileceği varsayımından hareketle Cornman, Lehrer ve Pappas Tanrı'nın varlığına olan inancın oldukça saçma olduğu sonucuna varılabileceğini iddia ederler.⁹ Tanrı'nın var olma olasılığının mevcut bütün kanıtlar üzerinde temellendirilmesi gerektiğini şu şekilde ileri sürerler:

1. Kötülük vardır.
2. Tanrı'nın varlığına dair ileri sürülen kanıtlar başarısızdır.
3. O halde, Tanrı'nın varlığı muhtemel değildir. (*Değil-G*¹⁰ olasılığı yüksektir.).¹¹

Argümandaki birinci ve ikinci öncül, Tanrı'nın var olma olasılığını düşüren birer delil olarak sunulmaktadır. Her ne kadar kötülüğü iyiliğin yoksunluğu olarak gören bazı teistler tarafından reddedilecek olsa da, günlük olarak birçok acı ve ıstırap örneğine şahit olduğumuzdan dolayı ilk öncül makul olup bu öncüle tutarlı bir şekilde karşı çıkılmayacağı açıktır. İkinci öncül ise bir varsayımdan ibaret gibi görünmektedir. Nitekim Tanrı'nın varlığına dair ileri sürülen kanıtların başarısız olduğu düşüncesi çoğu teist tarafından kabul edilebilir gibi görünmemektedir. Bu öncül doğru kabul edilecek olsa dahi burada Tanrı'nın varlığını kanıtlamak için ileri sürülen delillerin hatalı olmasının Tanrı'nın varlığına dair henüz keşfedilmemiş bir kanıtın olmayacağı anlamına gelmeyeceği savunulabilir. Yine de tutarlı hiçbir kanıt bulunmasa da bu, kanıtlama konusu olan varlığın da var olmadığı anlamına gelmemektedir. Bu sadece sınırlı bir bilişsel kapasiteye sahip olan insanın bu konuda yeteri bilgiye henüz ulaşamadığını gösterir. Dolayısıyla bu öncülde kategorik bir yargı söz konusudur. Ancak yine de birinci ve ikinci öncülden hareketle Tanrı'nın var olmasının muhtemel olmadığı sonucuna varılmıştır.

2. Yeni Kanıtın Olasılık Hesabına Etkisi

Yukarıda sunulan argümanın Tanrı'nın varlığına karşı güçlü bir argüman sayılabilmesi için 1. ve 2. öncüllerin dışında herhangi bir kanıtın bulunmadığının kesin bir şekilde saptanması gerekmektedir. Dolayısıyla burada "1. ve 2. öncüller mevcut kanıtların tamamı mıdır?" diye sormak gerekir. 1. ve 2. öncüllerin mevcut kanıtların tamamı olmadığı ve Tanrı'nın varlığı aleyhine kurulan olasılık hesabına en az bir yeni öncülün (kanıtın) eklenebileceği şöyle sunulabilir: Bilişsel açıdan sınırlı olan insanın, herhangi bir sınırlamaya tabi olmayan mutlak mükemmel bir Tanrı'nın birçok fiili hakkında bilgi sahibi olamayacağı açıktır. Aynı şey Tanrı'nın bazı kötülükleri engellememe sebepleri için de geçerlidir. Dolayısıyla eğer Tanrı'nın kötülükleri engellemek için bir sebebi varsa insanın bu sebebe bilişsel erişiminin olmaması olağandır. Bu düşünce, argümana yeni bir kanıt (veri) olarak eklendiğinde kötülük argümanının olasılık versiyonu şöyle formüle edilebilir:

⁹ Cornman & Lehrer & Pappas, *Philosophical Problems and Arguments*, s. 262.

¹⁰ Değil-G: Her şeyi bilen her şeye gücü yeten ve mutlak iyi olan bir Tanrı'nın var olmadığını temsil etmek için kullanılmaktadır.

¹¹ Cornman & Lehrer, & Pappas, *a.g.e.*, s. 271.

1. Kötülük vardır.
2. Tanrı'nın varlığına dair ileri sürülen kanıtlar başarısızdır.
4. Eğer Tanrı varsa, o halde insanların O'nun fiillerini ve bu fiillerin sebeplerini yeterince bilmemesi beklenen bir şeydir.
3. O halde, Tanrı'nın varlığı muhtemel değildir (*Değil-G* olasılığı yüksektir.).¹²

Burada argümanın 1. ve 2. öncülleri doğru kabul edilse dahi, argümana teizm lehine bir kanıt niteliğinde olan dördüncü öncül eklendiğinde üçüncü öncülün (argümanın sonucunun) doğru olma olasılığının yüksek olup olmadığı temel tartışma konusudur.

Bu argümanın sonucu bir teist tarafından kabul görmeyecektir; çünkü teist için, Tanrı'nın var olmama olasılığı, mevcut bütün kanıtlardan yola çıkıldığında (1., 2. ve 4. öncüller) 0.5'ten yüksek değildir. Mevcut kanıtlar arasına 4. öncülün de eklenmiş olması, konuya dair yapılacak olan bir olasılık hesabının da gözden geçirilmesini gerektirmektedir. Buna göre, burada 1. ve 2. öncüllerin mevcut kanıtların tamamı olmadığı ve 4. öncülün de hesaba katılması gerektiği vurgusu vardır. Kanıtlar kümesine 4. öncül de eklendiğinde yukarıdaki argümandan elde edilecek sonuç bir ateistin beklediği gibi olmayacaktır. Buna göre, teizm açısından Cornman, Lehrer ve Pappas'ın argümanı başarılı görülmeyecektir.¹³

Cornman, Lehrer ve Pappas, bu türden bir itirazın doğrudan insanın ilgili bütün ihtimalleri bildiği varsayımına dayandığını iddia ederler. Ne var ki kendileri de olasılık argümanlarını ortaya koyarken ilgili bütün koşulları bildiğimizi varsaymaktadırlar. Çünkü *Değil-G*'nin doğru olma olasılığının daha yüksek olduğu, sadece bu yolla iddia edilebilir. Cornman, Lehrer ve Pappas, hem teistlerin versiyonunun hem de *Değil-G*'nin olasılığı için -delil üzerine- gerçek bir oran tahsis edilemeyeceğinin farkına varıldığında sahip olunan delil türlerinin sayısal olasılıkların kesin tahsisine izin vermediğini; bunun yerine sadece konuya dair kabataslak olasılık tahminlerinin yapılabileceğini dile getirirler. Dolayısıyla onlar, bir teistin "*Değil-G*'nin olasılığı 1., 2. ve 4. öncüller göz önünde bulundurulduğunda yüksek değildir," iddiası için yeterli dayanaklarının olmadığı sonucuna varılabileceğini savunurlar.¹⁴ Fakat burada teiste karşı sunulan cevap, aynı şekilde onların kurmuş oldukları argümana karşı da ileri sürülebilir. "*Değil-G*'nin doğru olma olasılığı, sadece 1. ve 2. öncüller dikkate alındığında yüksektir," iddiası da benzer olarak sayısal olasılıkların tahsisine izin vermemektedir. Burada da sadece kabataslak tahminler yürütülebilir. Dolayısıyla Tanrı'nın varlığı aleyhine sadece 1. ve 2. öncüller üzerinde kurulacak bir argüman da aynı derecede ikna edici olmaktan uzaktır.

Cornman, Lehrer ve Pappas da bunu kabul etmiş olmalı ki teizm ve ateizm arasındaki mücadelenin berabere bittiği sonucuna varmışlardır. Hem Tanrı'nın varlığı lehine hem de aleyhine olan argümanların başarısız olduğunu belirten Cornman, Lehrer ve Pappas'a göre, iki delil türü de

¹² Cornman & Lehrer & Pappas, *a.g.e.*, s. 272.

¹³ Cornman & Lehrer & Pappas, *a.g.e.*, s. 272; Görüleceği üzere burada sunulan itiraz şüpheciler teistlerin William L. Rowe'un delilci kötülük argümanlarına karşı sundukları görüşleri ile bağlantılıdır. Konuya dair daha fazla bilgi için bkz; İbrahim Yıldız, *Teizm ve Ateizm: Delilci Kötülük Problemi*, ss. 97-159.

¹⁴ Cornman & Lehrer & Pappas, *a.g.e.*, ss. 272-273.

sonuç vermemektedir. Bu durumda, onlar agnostik olmamız gerektiğini yani “ne Tanrı’nın var olduğuna ne de var olmadığına” yönelik bir inanca sahip olmamız gerektiğini ileri sürerler, çünkü bundan farklı bir tavır takınmak elimizdeki mevcut delili aşmak anlamına gelecektir.¹⁵

3. Tanrı ve Olasılık

Plantinga; Cornman, Lehrer ve Pappas’ın argümanını cevaplandırmak için şöyle bir yol izler: Bir p önermesinin bir q önermesini, eğer q önermesi sadece p önermesine bağlı olarak değillemesinden daha muhtemel ise, onayladığını belirtir. Yani, q ile ilgili bildiğimiz tek şey p ise ve eğer p ’ye dayanarak q ’nın doğru olma olasılığı *Değil-q*’dan daha muhtemel ise o halde p , q ’u onaylar. Bu, eğer p bizim q ile ilgili olarak bildiğimiz tek şey ise bizim bilgimize göre q değil- q ’dan daha muhtemel olurdu, demektir. Dolayısıyla eğer p , q ’nun reddini gerektiriyorsa o halde p , q ’yu olumsuzlar.¹⁶ Plantinga argümanı kolaylaştırmak için Kronos’ta¹⁷ geçmişte, şimdi ve gelecekte 10^{18} kötülük miktarı olduğunu kabul etmemizi önererek şöyle devam eder:

5. “ 10^{18} oranında kötülük vardır.

6. Kronos’taki bütün kötülükler genel olarak ahlâkî kötülüklerdir ve ahlâkî iyilik ve kötülüğün daha iyi bir dengesini içeren bir dünya yaratmak Tanrı’nın gücü dâhilinde değildir.¹⁸

7. Tanrı her şeye gücü yeten, her şeyi bilen ve mutlak iyidir; Tanrı dünyayı yarattı, dünyada var olan bütün kötülükler genel olarak ahlâkî kötülüklerdir ve Tanrı’nın yaratabileceği genel ahlâkî kötülüğe göre ahlâkî iyiliğin daha iyi bir dengesini içeren muhtemel bir dünya yoktur.”¹⁹

Bu argümandaki 5. öncül aslında bir önceki argümanın 1. öncülü ile aynı şeyi söylemektedir. Bu öncül kısaca kötülüğün var olduğunu teyit etmektedir. 6. öncül ise kötülüklerin insanın iradesinin bir sonucu olduğunu ve Tanrı’nın buna bir müdahalesinin olamayacağını ifade etmektedir. Plantinga, argümanda yer alan 5. öncülün, 6. veya 7. öncülü olumsuzlamadığını belirtir: “Şimdi eğer bir p önermesi bir q önermesini onaylıyorsa (*confirm*), o halde bu önerme, q ’nun gerektirdiği her önermeyi de onaylar. Ancak bu durumda eğer bir p önermesi bir q önermesini değilliyorsa, o halde p önermesi q ’nun gerektirdiği her önermeyi de değiller.” Dolayısıyla Plantinga 5. öncülün 6. öncülü olumsuzlamadığını ve 6. öncülün de “Tanrı her şeye gücü yetendir” önermesini gerektirdiğini düşünmektedir. Neticede, dünyada meydana gelen kötülüğün miktarı ve çeşitliliği her şeye gücü yeten, her şeyi bilen ve mutlak iyi bir Tanrı’nın varlığını olasılık dışı bırakmamaktadır.²⁰

Görülebileceği üzere Tanrı’nın varlığı aleyhine sunulan argümanda, kötülük; Tanrı’nın her zaman müdahalede bulunup engellemesi gereken bir olgu olarak addedilmektedir. Eğer Tanrı varsa dünyamızda kötülüğün bulunmaması gerektiği savunulmaktadır. Argümanın savunucularına göre,

¹⁵ Cornman & Lehrer & Pappas, *a.g.e.*, s. 274.

¹⁶ Plantinga, *God, Freedom, and Evil*, (Harper & Row, New York, 2002), s. 62.

¹⁷ Bu kavram Plantinga’nın gerçek dünya ile aynı fiili paylaşan mümkün bir dünyaya verdiği bir isimdir. Detaylı bilgi için bkz. Plantinga, *a.g.e.*, s. 43.

¹⁸ Plantinga, *a.g.e.*, ss. 59, 61.

¹⁹ Plantinga “turp” terimini temel bir kötülük birimi olarak argümanını kolaylaştırmak için kullanmaktadır. Buradaki 10^{18} turp kötülük ifadesi gerçek dünyadaki geçmiş, şimdi ve gelecekteki bütün kötülükler için kullanılmaktadır. Plantinga, *a.g.e.*, s. 63.

²⁰ Plantinga, *a.g.e.*, s. 63.

eğer Tanrı kötülükleri engellemiyorsa, daha doğrusu eğer kötülük varsa o halde büyük ihtimalle Tanrı yoktur. Dolayısıyla kötülük Tanrı'nın varlığına karşı bir delil olarak sunulmaktadır. Ancak eğer Tanrı'nın kötülüğü engellememesi için bir gerekçesi varsa o halde kötülüğün Tanrı'nın varlığına karşı bir delil olarak kullanılması söz konusu olmayacaktır. Bu durumda, Tanrı'nın kötülükleri engellemek için müdahale etmemesi için bir gerekçesinin olup olmadığını sormak gerekmektedir. Bu soruya karşılık olarak, eğer Tanrı'nın bir gerekçesi varsa insanın bu gerekçeden haberdar olmasının ne kadar olası olduğu daha önemli bir sorun gibi görünmektedir. Burada insanın bilişsel açıdan sınırlı bir varlık olduğu gerçeğine karşılık Tanrı'nın mutlak bilgi sahibi bir varlık olduğu dikkate alındığında, insanın Tanrı'nın sebeplerine erişiminin mümkün olmayabileceği açıktır. Eğer Tanrı'nın bir sebebi varsa bu sebebin insan tarafından kavranamıyor/bilinmiyor olması mümkündür. Buradaki asıl soru, sebeplere dair bilgisizliğin Tanrı'nın varlığına karşı bir delil olup olamayacağıdır. Daha doğru bir ifadeyle sebepleri bilememek veya onlara erişimin mümkün olmaması onların olmadığı anlamına gelir mi? Bir teist açısından, sebeplere dair bilgisizlik, Tanrı'nın hiçbir sebebinin olmayacağı anlamına gelmeyeceği gibi Tanrı'nın varlığına karşı bir delil olarak kullanılması da uygun değildir. Çünkü mutlak bilgi sahibi bir varlığın, belirli bazı olaylara müdahale etmemek için bir sebebi varsa bu sebebin kısıtlı bir bilişsel kapasiteye sahip olan insanlar tarafından erişilemiyor olması gayet makuldür.

Aslında ateistin buradaki asıl beklentisi, her şeye gücü yeten, her şeyi bilen ve mutlak iyi bir Tanrı'nın kötülükler için izin vermek için bir gerekçesi varsa, O'nun bu gerekçesini insana bildirmesi gerektiğidir. Yani insanların kötülükler için neden maruz kaldıklarını bilmeye haklarının olduğu ve Tanrı'nın da bu insanları birazcık olsun rahatlatmak için kötülükleri engellememe sebeplerini onlara bildirmesi gerektiği savunulmaktadır.²¹ Buna karşılık, bu beklentinin yerinde bir beklenti olup olmadığını ve eğer yerinde bir beklentiye Tanrı'nın buna karşılık verip vermediğini sormak gerekmektedir. Bu soruya cevaben, Tanrı'nın her bir belirli kötülük için olmasa da mevcut dünyada meydana gelen kötülükler için neden müdahale edip engellemediğini insana bildirmek zorunda olmadığı ancak bildirebileceği söylenebilir. Peki, Tanrı kötülükler için neden engellemediğini insanlara bildirmiş midir? Bu noktada ilahi vahiy bir bildirim metodu olarak kabul edildiğinde vahiy yoluyla bildirildiği savunulan dini metinlere bakmak icap etmektedir. Bu açıdan Kur'an'a baktığımızda birçok ayette bu beklentiye aslında karşılık verildiği görülmektedir. Örneğin; Şûrâ suresi 30. (Başınıza her ne musibet gelirse kendi yaptıklarınız yüzündendir. O, yine de çoğunu affeder) ile Rum suresi 41. (İnsanların kendi işledikleri (kötülükler) sebebiyle karada ve denizde bozulma ortaya çıkmıştır. Dönmeleri için Allah, yaptıklarının bazı (kötü) sonuçlarını (dünyada) onlara tattıracaktır) ayetlerde dünyada meydana gelen düzensizliklerin ve bunların sonucu ortaya çıkan acı ve ıstırapların neden kaynaklandığı açık bir şekilde ifade edilmektedir. Kur'an'da buna benzer başka ayetlere rastlamak mümkündür. Durum bu açıdan değerlendirildiğinde, aslında, Allah'ın ateistik beklentiye de cevap verdiği savunulabilir. Ancak yine de Tanrı'nın dünyamızda meydana gelen her bir belirli kötülüğü engellememe gerekçelerine insanın bilişsel erişiminin olmadığı da savunulabilir. Dolayısıyla Tanrı'nın gerekçeleri hakkındaki bilgisizliğin, Tanrı'nın varlığına karşı bir delil olarak kullanılmasının makul olmayacağı söylenebilir.

²¹ William L. Rowe, "Reply to Howard Snyder and Bergmann", *God and The Problem of Evil*, ed. William L. Rowe, (Blackwell, Malden, 2001), s. 157;

Cornman, Lehrer ve Pappas'ın argümanına karşı sunulabilecek diğer bir mesele de kötülüğü işleyen kim olduğudur. Bu noktada, Tanrı'nın direkt olarak kötülük işleyemeyeceği söylenebilir. Diğer bir ifadeyle, kötülüklerin müsebbibi Tanrı değildir. Bu durumda kötülük diye bir şeyden bahsedebilmemiz için Tanrı'dan bağımsız bir şekilde kötülük işleyebilecek bir varlığın olması gerekmektedir. Burada kötülük işleme potansiyeline sahip bir şekilde yaratılmış olan insan devreye girmektedir. Bu anlamda, kötülük insandan kaynaklı bir mesele olmaktadır. Zaten eğer kötülük Tanrı kaynaklı değilse onun ortaya çıkmasına kendi başına sebep olacak bir varlık olması gerekir. Bunun bir neticesi olarak, Tanrı'nın özgür irade sahibi bir varlık yaratabiliyor olması imkânsız değilse, kötülüğün Tanrı'nın var olma olasılığını düşüren bir kanıt olarak sunulmasının geçersiz görüldüğü savunulabilir. Dolayısıyla, burada, Tanrı'nın özgür irade sahibi bir varlık yaratmasının mümkün olup olmadığı asıl tartışma konusudur. Sonuç olarak, Tanrı'nın özgür irade sahibi bir varlık yaratabiliyor olması imkânsız değilse "kötülüklerin varlığı Tanrı'nın var olma olasılığını düşürür." denemez.

Sonuç

Tanrı'nın varlığına karşı, kötülüklerin bir kanıt/veri olarak kullanıldığı bir olasılık argümanında sunulan kanıtların, toplam kanıt olup olmadığı önemli bir tartışma konusudur. İlk olarak, şimdiye kadar sunulan teodise ve savunmaların neden tutarsız olduğunun temellendirilmesi gereklidir. Aksi takdirde her bir teodise ve savunma kötülük temelinde sunulan olasılık argümanına Tanrı'nın varlığı lehine yeni bir kanıt olarak eklenebilir. Bu durumda, Tanrı'nın var olma olasılığı daha da yükselecektir. Dahası Tanrı'nın her şeyi bilen varlık olmasına karşılık insanın bilişsel açıdan kısıtlı bir varlık olduğu gerçeğini de dikkate almak gerekmektedir. İnsanın Tanrı'nın neden kötülüklere izin verdiğini kavrayamayacağı açıktır. Burada Tanrı'nın muradı hakkındaki bilgisizlik, Tanrı'nın hiçbir sebebinin olmayacağına bir dayanak olarak kullanılmakta ve sonuçta Tanrı'nın var olma olasılığının düşük olduğu sonucuna varılmaktadır. Ancak insanın Tanrı'nın sebepleri hakkındaki bilgisizliğinin Tanrı'nın herhangi bir sebebinin olamayacağına bir delil olmak yerine insanın sebepleri kavramadaki yetersizliğine işaret edeceği düşünüldüğünde olasılık hesabına Tanrı'nın varlığı lehine bir kanıt olarak eklenebilir.

Görülebileceği üzere, burada, Tanrı'nın varlığına dair bir olasılık hesabında teistlerin ve ateistlerin kanıt olarak kullanacağı öncüllerin farklılık arz edeceği açıktır. Plantinga'nın da işaret ettiği gibi, olasılık hesapları kullanılarak Tanrı'nın varlığı lehine veya aleyhine ortaya konulacak argümanlar kişilerin toplam inanç kümelerine bağlıdır.²² Tanrı'nın varlığı, bir ateistin kabul ettikleri bakımından olasılık dışı iken bir teistin inandıkları üzerinde ise oldukça ihtimal dâhilindedir. Burada teistin inancını desteklemek için sunacağı ek kanıtlar, ilgili ihtimalleri belirlemede büyük öneme sahiptir. Teistin Tanrı'nın kötülüklere izin vermesinin muhtemel sebeplerini dile getirmesi, olasılık hesabının sonucuna direkt olarak etki edecektir.

²² Plantinga, "Probabilistic Arguments from Evil", *Philosophical Studies: An International Journal for Philosophy in the Analytic Tradition*, 35:1, (1979), ss. 44-48.

Bilgilendirme ve Teşekkür

Bu çalışma, yazarın, “Teizm ve Ateizm: Delilci Kötülük Problemi” başlıklı doktora tezinin ilgili bölümünün gözden geçirilip yeniden düzenlenmiş halidir. Daha detaylı bilgi için bkz; İbrahim Yıldız, *Teizm ve Ateizm: Delilci Kötülük Problemi*, basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021. Bu çalışmanın şekillenmesinde katkısı olan ve 2017-2018 yılları arasında 2214-A Yurt Dışı Doktora Sırası Araştırma Burs Programı ile Delaware Üniversitesi’ne yapmış olduğum altı aylık ziyaretimi finanse eden TÜBİTAK’a teşekkür ederim. Ayrıca tez çalışmam boyunca desteklerini esirgemeyen kıymetli hocam Mehmet Sait Reçber’e müteşekkirim. Son olarak, bu çalışmayı okuyup önemli düzeltmelerde bulunan Rafiz Manafov, Mahsum Aytepe ve Nesim Aslantatar’a teşekkür ederim.

Kaynakça

- Acar, Rahim. “The Limits of Evidential Argument from Evil”. *Din ve Felsefe Araştırmaları*. 2019. 2(4). ss. 114-131.
- Adams, Marilyn M. “Redemptive Suffering as a Christian Solution to the Problem of Evil”. *The Problem of Evil: Selected Readings*. Ed. Michael L. Peterson. University of Notre Dame Press. Notre Dame. Indiana. 2017. ss. 210–232.
- Bayes, Thomas. “An Essay towards Solving a Problem in the Doctrine of Chances”. *Philosophical Transactions of the Royal Society of London*. 1763. 53. ss. 370-418.
- Berkson, J. “Bayes' Theorem”. *The Annals of Mathematical Statistics*. 1930. 1(1). ss. 42-56.
- Cornfield, J. “Bayes Theorem”. *Review of the International Statistical Institute*. 1967. 35(1). ss. 34-49.
- Cornman, J. W. & Lehrer, K. & Pappas. *Philosophical Problems and Arguments*. Hackett Publishing Company. Indianapolis. 1992.
- Erdem, Engin. “Kötülük problemi”. *Din Felsefesi*. ed. Recep Kılıç. Ankuzem Yayınları. Ankara. 2013. ss. 301-337.
- Hasker, William. “On Regretting the Evils of This World”. *The Problem of Evil: Selected Readings*. Ed. Michael L. Peterson. University of Notre Dame Press. Notre Dame. Indiana. 2017. ss. 193–209.
- Madden, Edward H., & Hare, Peter H., (1968), *Evil and the Concept of God*, Illinois and Florida: Charles C. Thomas Press.
- Manafov, Rafiz. *John Hick'in Din Felsefesinde Kötülük Problemi ve Teodise*. Elis Yay. Ankara. 2019.
- Özdemir, Metin. *İslam düşüncesinde Kötülük Problemi*, Kaknüs Yay. İstanbul. 2014.
- Pike, Nelson. “Hume on Evil”. *The Philosophical Review*. 1963. 72:2. ss. 180-197.
- Plantinga, Alvin. *God, Freedom, and Evil*. Harper & Row. New York. 2002.

- Plantinga, Alvin. "Probabilistic Arguments from Evil". *Philosophical Studies: An International Journal for Philosophy in the Analytic Tradition*. 1979. 35(1). ss. 1-53.
- Reçber, Mehmet Sait. "Ateizm ve Ateistik Deliller". *Din ve Ahlâk Felsefesi*, ed. Recep Kılıç. Ankuzem Yayınları. Ankara. 2006.
- Rowe, William L. "The Problem of Evil and some Varieties of Atheism". *American Philosophical Quarterly*. 1979. 16. ss. 335-341.
- Rowe, William L. *Philosophy of Religion: an Introduction*, Wadsworthh. Canada. 2001.
- Rowe, William L. "Reply to Howard Snyder and Bergmann", *God and The Problem of Evil*, ed. William L. Rowe, (Blackwell, Malden, 2001).
- Salmon, Wesley C. "Religion and Science: A New Look at Hume's "Dialogues"". *Philosophical Studies: An International Journal for Philosophy in the Analytic Tradition*. 1978. 33(2). ss. 143-176.
- Şimşek, İsmail, William L. Rowe ve "Kötülüğün Anlamsızlığı", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 2018. 11(55). ss. 1023-1040.
- Yaran, Cafer S. *Kötülük ve Theodise*. Vadi Yay. Ankara. 1997.
- Yasa, Metin. "Kötülük Sorunu", *Din Felsefesi El Kitabı*, ed: Prof. Dr. Recep Kılıç & Prof. Dr. Mehmet Sait Reçber. Grafiker Yay. Ankara. 2014. ss. 193-217.
- Yıldız, İbrahim. *Teizm ve Ateizm: Delilci Kötülük Problemi*. Basılmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. 2021.